

Sygn. akt V CSK 480/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 9 lipca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa D. S.R.O. w Czechach

przeciwko A. Sp. z o.o. w K.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 9 lipca 2020 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 23 stycznia 2018 r., sygn. akt V AGa (...),

**uchyła zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia
o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 23 stycznia 2018 r. oddalił apelację pozwanej A. sp. z o.o. od wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 28 grudnia 2016 r. zasądającego od pozwanej na rzecz powódki D. S.R.O. w Czechach kwotę

156600 zł z odsetkami wydatkowaną na rzecz pozwanej przy realizacji umowy o współpracy kupna - sprzedaży.

U podłoża tego rozstrzygnięcia legło ustalenie, że pozwana nie wykonała świadczenia, za które przedpłatę dokonała powódka. Niemniej, z uwagi na naruszenie prawa pierwszeństwa i wyłączności zagwarantowanego umową (§ 4 pkt 3), pozwana nałożyła na powódkę karę umowną w wysokości 500000 zł i na tę kwotę w dniu 3 lipca 2014 r. wystawiła notę księgową nr (...). W jej treści nie zawarto stosownej wzmianki co do sposobu i czasu zapłaty. Następnie pismem z dnia 8 lipca 2014 r. pozwana złożyła oświadczenie o potrąceniu określonej w nocie kwoty do wysokości wierzytelności powódki.

Ponadto pozwana po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji pismem z dnia 23 stycznia 2017 r. wezwała powódkę do zapłaty nałożonej kary umownej, a pełnomocnik pozwanej w apelacji złożył materialnoprawne oświadczenie o potrąceniu wierzytelności z tytułu kar umownych.

Sąd uznał, że kwota na którą opiewała nota księgowa z dnia 3 lipca 2014 r., jako jeszcze niewymagalna z uwagi brak wezwania do jej zapłaty, nie podlegała potrąceniu (art. 498 § 1 k.c.). Dla wywołania skutków potrącenia w postaci umorzenia wierzytelności, konieczna zaś jest wymagalność wierzytelności potrącającego.

Odnosnie do zawartego w apelacji oświadczenia o potrąceniu Sąd stwierdził, że pełnomocnik procesowy powódki nie był upoważniony do jego przyjęcia, a zatem nie doszło do skutecznego potrącenia.

Skarga kasacyjna pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego - oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. - zawiera zarzut naruszenia art. 133 k.p.c., a także art. 455, 60, 65 § 1, 499 k.c., i zmierza do uchylenia tego wyroku oraz przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Potrącenie może zostać dokonane w każdym terminie, po ziszczeniu się przesłanek określonych w art. 498 k.c. Jeżeli oświadczenie w tym zakresie zostanie złożone przed wypełnieniem się wskazanych w tym przepisie przesłanek, do

potrącenia nie dojdzie i co więcej, czynność ta nie ulegnie konwalidacji z chwilą ich ziszczenia się. W takiej sytuacji konieczne jest dokonanie kolejnej czynności prawnej prowadzącej do kompensaty.

Jedną z przesłanek potrącenia jest wymagalność wierzytelności potrącającego, której cechą jest możliwość żądania spełnienia i przymusowego wyegzekwowania określonego świadczenia. W przypadku zobowiązań bezterminowych ocena tej przesłanki wymaga uwzględnienia unormowania zawartego w art. 455 k.c. W myśl tego przepisu, jeżeli termin świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania.

Istota zarzutów naruszenia art. 455 k.c. oraz art. 60 w zw. z art. 65 § 1 k.c. sprowadza się do twierdzenia, że Sąd błędnie uznał, iż doręczenie noty księgowej jest wezwaniem do spełnienia świadczenia pieniężnego jedynie wówczas, gdy zawarto w takim dokumencie stosowną wzmiankę co do sposobu i terminu zapłaty. Zdaniem skarżącego wymóg wezwania z art. 455 k.c. spełnia doręczenie noty księgowej przedsiębiorcy pozostającemu w stałych stosunkach gospodarczych.

Zgodnie z powszechnie przyjmowanym poglądem jeżeli strony umowy nie oznaczyły terminu zapłaty kary umownej zobowiązanie z tego tytułu ma charakter bezterminowy (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 2014 r., III CZP 76/14, OSNC 2015, nr 7-8, poz. 86). Zastrzeżenie kary umownej nie rodzi zobowiązania, z którego właściwości wynikałby określony termin spełnienia świadczenia, nie ma bowiem wystarczających podstaw do twierdzenia, iż świadczenie kary umownej powinno nastąpić niezwłocznie po naruszeniu powinności kontraktowych.

Zatem, o ile strony umowy nie oznaczyły terminu zapłaty kary umownej, to zgodnie z art. 455 k.c. świadczenie z tego tytułu powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania. Wezwanie takie jest wystarczające do postawienia wierzytelności w stan wymagalności (stawia świadczenie "w stan wymagalności"), jak też, co wymaga podkreślenia, umożliwia potrącenie. Roszczenia stają się wymagalne z momentem doręczenia oświadczenia.

W judykaturze od dawna prezentowany jest pogląd, że wezwanie do wykonania świadczenia nie wymaga żadnej szczególnej formy, wystarczy jeśli wierzyciel wyrazi je w sposób dostateczny (art. 60 k.c.) przez swoje zachowanie swoją wolę, aby dłużnik spełnił świadczenie (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1972 r., III CRN 2/72, nie publ.).

Z kolei w literaturze podkreślono, że znaczenie wezwania wierzyciela, stosownie do art. 455 k.c. polega na tym, że z jego chwilą na dłużniku zaczyna ciążyć obowiązek niezwłocznego spełnienia świadczenia. Wezwanie jest więc jednostronnym oświadczeniem o charakterze prawokształtującym. Nie wymaga ono szczególnej formy i może zostać złożone w sposób dowolny (wyraźny lub dorozumiany). Wezwania zatem można dokonać ustnie lub pisemnie, w tym również w formie telefonicznej, telegraficznej czy też teleksowej. Każdorazowo na wierzycielu ciąży obowiązek udowodnienia, że dłużnik powziął wiadomość o wezwaniu (art. 6 i 61 k.c.). Wyrażono też pogląd, że jest to przejaw woli podobny do oświadczenia woli, do którego należy stosować przepisy o oświadczeniach woli w drodze analogii. Wierzyciel wzywając dłużnika do wykonania zobowiązania może posłużyć się w tym względzie wszelkimi sposobami, które ujawniają wolę przyjęcia oznaczonego świadczenia (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1992 r., III CZP 56/92, OSNC 1992, nr 12, poz. 219). Wystarczy więc, że wierzyciel wyrazi w sposób dorozumiany przez swe zachowanie wolę, aby dłużnik spełnił świadczenie.

Godzi się w tym miejscu nadmienić, że w odniesieniu do faktury utrwalone w orzecznictwie sądowym stanowisko uznaje ten dokument, jako służący z założenia rozliczeniom podatkowym, za wezwanie do zapłaty, jeżeli w swej treści zawiera określenie sposobu i czasu zapłaty (por. powołaną uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1992 r., III CZP 56/ 92; wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 19 stycznia 1999 r., II CKN 153/98, nie publ., 28 kwietnia 2004 r., V CK 463/03, nie publ., 16 września 2004 r., IV CK 659/03, nie publ.).

W świetle powyższego niepodobna podzielić stanowiska skarżącego wiążącego wezwanie o zapłatę z doręczeniem noty księgowej (art. 21 ustawy z dnia 29 września 1994 r., jedn. tekst: Dz. U. 2019, poz. 351) wystawionej w celu

obciążenia karą umowną. Nota księgowa (obciążeniowa, uznaniowa lub obciążeniowo-uznaniowa) jest rodzajem dowodu rozliczeniowego między jednostkami. Nie zawierając stosownej wzmianki pozwalającej na określenie sposobu i czasu zapłaty nota księgowa z dnia 3 lipca 2014 r., co do zasady nie spełnia funkcji wezwania o zapłatę, jaką jest sprecyzowanie obowiązków dłużnika w tym aspekcie. Niemniej jednak nie można wykluczyć, co uszło uwadze Sądu Apelacyjnego, że do sprecyzowania tych obowiązków może dojść w drodze wykładni treści tej noty w powiązaniu z wiążącymi strony postanowieniami umownymi, jak również ich praktyką rozliczeniową, a w konsekwencji do uznania jej za wezwanie do zapłaty.

Odnosnie do zarzutu naruszenia art. 499 k.c. oraz art. 61 §1 *ab initio* w zw. z art. 60 k.c., a także art. 133 § 3 k.p.c., zasadnie Sąd Apelacyjny uznał, że skierowanie oświadczenia woli do określonej osoby jako pełnomocnika adresata jest równoznaczne z jego złożeniem tylko wtedy, gdy osoba ta była stosownie do tego umocowana (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2010 r., IV CSK 120/10, nie publ.). W konsekwencji w orzecznictwie przyjmuje się, że doręczenie pisma procesowego zawierającego materialnoprawne oświadczenie woli strony (np. o potrąceniu wierzytelności albo o uchyleniu się od skutków prawnych oświadczenia woli) pełnomocnikowi procesowemu dłużnika wzajemnego nie wywiera skutków przewidzianych w art. 61 § 1 zdanie pierwsze k.c., ponieważ ustawowa treść pełnomocnictwa procesowego określona w art. 91 k.p.c. daje upoważnienie do podejmowania decyzji i czynności o charakterze procesowym, nie obejmuje natomiast umocowania do ingerencji w materialnoprawne stosunki mocodawcy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia: 12 października 2007 r., V CSK 171/07, 10 sierpnia 2010 r., I PK 56/10, OSNCP 2011/23-24/295, 21 października 2010 r., IV CSK 120/10, nie publ., 17 listopada 2010 r., I CSK 75/10 nie publ. 13 grudnia 2012 r., IV CSK 204/12, nie publ., 7 marca 2013 r., II CSK 476/12 nie publ., 13 stycznia 2016 r., II CSK 862/14, OSNC-ZD 2017/A, poz. 8 i 8 czerwca 2017 r., V CSK 585/16 nie publ.).

Nie sposób jednak pominąć, że w powołanych orzeczeniach Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2016 r., II CSK 862/14 i z dnia 8 czerwca 2017 r., V CSK 585/16 wskazuje się, iż wewnętrzny stosunek pełnomocnictwa z reguły

wyklucza nieinformowanie mocodawcy o przebiegu procesu, w tym też o treści istotnych dla biegu procesu pism procesowych. Sytuacja taka może stwarzać odpowiednią podstawę do przyjęcia, że złożone pełnomocnikowi procesowemu drugiej strony oświadczenie o potrąceniu mogło dojść do mocodawcy w taki sposób, że mógł się zapoznać z jego treścią. Sąd Apelacyjny natomiast nie miał tego na uwadze, przeto i z tej przyczyny zaskarżony wyrok nie mógł się ostać.

Ubocznie, oczywistym jest, że rzeczą skarżącą jest wykazanie ogółu okoliczności uzasadniających istnienie wierzytelności z tytułu kary umownej.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w wyroku.

jw